

فرا تحلیل کیفی پژوهش‌های انجام شده با موضوع دیپلماسی شهری در ایران

روح‌اله اسدی (استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران)

asadir@ferdowsi.um.ac.ir

صص ۳۴۰ - ۳۱۵

چکیده

اهداف: بررسی اولیه پژوهش‌های دیپلماسی شهری در ایران نشان می‌دهد که بسیاری از آن‌ها نوعی ادبیات یکنواخت را تکرار می‌کنند و این عامل باعث شده است تا خلاقیت چندانی نداشته باشند و کمک چندانی به پیشبرد این حوزه علمی نکنند؛ بنابراین، بسیار مهم است که با یک روش مناسب مجموعه مطالعات انجام شده تحلیل شود تا به جهت‌دهی پژوهش‌های آینده کمک شود؛ براین اساس، این پژوهش با هدف فرا تحلیل کیفی پژوهش‌های انجام شده در ایران با موضوع دیپلماسی شهری، تدوین شده است.

روش: برای دست یافتن به پژوهش‌های انجام شده از پایگاه‌های داده‌های علمی شامل پرتال جامع علوم انسانی، پایگاه مجلات تخصصی نور، بانک اطلاعات نشریات کشور، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) و پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی استفاده شده است. تحلیل وضع موجود با استفاده از آماره‌های توصیفی و تحلیل کیفی برمبنای پرسش‌های سه‌گانه نورمن بلیکی انجام شده است.

یافته‌ها/نتایج: تمرکز پژوهش‌ها در دو قالب مقاله‌های علمی-پژوهشی و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد بوده است. ۵۲ درصد از پژوهش‌ها در رشته‌های جغرافیای سیاسی و نیز علوم سیاسی و روابط بین‌الملل انجام شده‌اند. از نظر روش تحقیق، ۷۱/۹ درصد از نوع توصیفی-تحلیلی بوده‌اند. تحلیل کیفی پژوهش‌ها برمبنای تقسیم‌بندی نیز بلیکی نشان داد که پژوهش‌های با پرسش «چرایی»، بیشترین

تعداد را در بین پژوهش‌های بررسی شده تشکیل می‌دهند که به چرایی به‌وجود آمدن دیپلماسی شهری و اثرهای آن پرداخته‌اند. پس از آن، پژوهش‌ها «چیستی» قرار دارند که بیشتر به تعریف دیپلماسی شهری و توصیف ویژگی‌ها، ابعاد و شاخص‌های آن پرداخته‌اند. در نهایت نیز پژوهش‌هایی با پرسش «چگونه» انجام شده‌اند که به‌طور جدی‌تر به چگونگی ایجاد تغییر در رویه موجود دیپلماسی شهری اشاره کرده‌اند.

نتیجه‌گیری: پیشنهاد‌های این مقاله در جهت ایجاد تغییر در رویه‌های موجود به‌منظور اجرایی کردن یا تقویت دیپلماسی شهری در دو محور کلی بحث شده‌اند: تعریف یک نقشه راه برای دیپلماسی شهری در تراز ملی و فراهم کردن زیرساخت‌های قانونی و نهادی آن به‌همراه اقداماتی که در تراز محلی باید صورت گیرد، و آموختن از رویکردها و تجارب در دیگر شهرهای جهان در سایه اقدامات پیشنهاد نخست.

کلیدواژه‌ها: جهانی شدن، دیپلماسی شهری، فراتحلیل، ایران، تحقیق کیفی.

۱. مقدمه

دولت-ملت‌ها^۱ مدت‌هاست که فعالیت‌های دیپلماتیک مانند تسهیل ارتباطات، مذاکره در مورد توافق‌نامه، جمع‌آوری اطلاعات، جلوگیری از درگیری‌ها و شرکت در جامعه بین‌المللی را انجام داده‌اند. در حال حاضر، شهرها با استفاده از تاکتیک‌های مشابه و درگیر شدن با دیپلماسی در سطح دولتی در حال مقابله با مسائلی مانند نیازهای زیربنایی محلی یا روش‌های پایین به بالا برای حفظ صلح هستند (اکوتو، دکریمر، کر و کلاس^۲، ۲۰۱۸، ص. ۳). شهرها توجه بازیگران بزرگ بین‌المللی مانند آژانس‌های سازمان ملل متحد، اتحادیه اروپا و بانک جهانی را به‌طور فزاینده‌ای جلب می‌کنند و در حال حاضر، به‌طور مرتب در مذاکرات سطح بالا مانند گفت‌وگوهای اهداف توسعه پایدار (SDGs) حضور دارند. (اکوتو، موریسست و سیوراس^۳، ۲۰۱۷، ص. ۱۴). شهرها به‌طور فزاینده‌ای مسئول موضوعات مربوط به سطح شهری هستند که پیامدهای جهانی مانند آلودگی، بهداشت، ایمنی، تغییرات اقلیمی، مهاجرت و

1. nation-states

2. Acuto, Decramer, Kerr & Klaus

3. Acuto, Morissette & Tsouros

رفاه اقتصادی دارند. در پاسخ به این پیامدها، شهرها همکاری شهریه‌شهر را در سطح بین‌المللی شکل می‌دهند و شبکه‌ها و مشارکت‌ها را برای توسعه راه‌حل‌های این چالش‌ها گسترش می‌دهند. امروزه، حداقل ۲۰۰ شبکه شهری وجود دارند که مقامات محلی را در آن سوی مرزها و قاره‌ها متصل می‌کنند و نفوذ سیاسی-اقتصادی شهرها روبه‌رشد است. (اکوتو و همکاران، ۲۰۱۸، ص. ۳). همه این نقش‌آفرینی‌های جدید شهرها و حکومت‌های محلی در چارچوب مفهوم و ادبیات دیپلماسی شهری توسعه یافته است. «دیپلماسی شهری با قراردادن شهرها به‌عنوان عرصه عملی تعاملات ملی و جهانی، ابزاری برای تأمین حداکثر منافع طراحان و بازیگران دولتی و غیردولتی در چارچوب فضای جریان‌ها محسوب می‌شود» (جمالی‌نژاد، ۱۳۹۲، ص. ۲۴۶). «قرن بیست‌ویکم از دید بسیاری از صاحب‌نظران، قرن شکل‌گیری و حضور گسترده بسیاری از شهرهاست که در مقیاس منطقه‌ای و جهانی در مناسبات قدرت و بازی‌های ژئوپولیتیک نقش‌آفرینی خواهند کرد. کلان‌شهرها در چارچوب دیپلماسی شهری به طرز عجیبی بر جریان‌های بین‌المللی تأثیر می‌گذارند؛ به‌همین دلیل، سیاست‌گذاران شهری باید راهبرد جدیدی را پایه‌گذاری کنند تا شهرها بتوانند هر چه بیشتر در عرصه‌های جهانی حضور داشته باشند و از فرصت‌های توسعه برای شهروندان خود بهره‌مند شوند. نه تنها مشکلات به‌دلیل عدم سرمایه‌گذاری و نبودن فرصت‌های مناسب شغلی هر روز بیش‌تر خواهد شد، بلکه یک کلان‌شهر در نظام کلان‌شهرها به حاشیه‌های محرومیت از شبکه جهانی پرتاب خواهد شد که نتیجه آن چیزی جز فقر، فساد و ناامنی برای شهروندان در پی نخواهد داشت؛ بنابراین، از آنجایی که دیپلماسی فعال شهری خارج از مسائل سیاسی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است، ضرورت اتخاذ رویکردی منسجم و بلندمدت در این عرصه و تلاش برای تحقق آن لازم به‌نظر می‌رسد» (مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران، ۱۳۹۱، ص. ۳۵)، اما دیپلماسی شهری حدود یک دهه است که در ادبیات پژوهش‌های شهری ایران وارد شده و گسترش یافته است. بررسی اولیه این پژوهش‌ها نشان می‌دهد که بسیاری از آن‌ها نوعی ادبیات یکسان و یکنواخت را تکرار می‌کنند و این یکنواخت‌بودن و تکرار باعث شده است تا خلاقیت چندانی نداشته باشند و کمک چندانی به پیشبرد این حوزه علمی نکنند. از آن گذشته، پژوهش‌های انجام‌شده هنوز چندان زیاد نیستند و بسیار مهم است که با روشی مناسب مجموعه مطالعات انجام‌شده

بازخوانی شود و ویژگی‌های آن‌ها کنار هم قرار داده شود تا ضمن یافتن تناقض‌های احتمالی بتوان به جهت‌دهی پژوهش‌های آینده کمک کرد؛ از این‌رو، در این مقاله با جمع‌آوری و بازخوانی پژوهش‌های انجام‌شده در موضوع دیپلماسی شهری در ایران سعی داریم با رویکرد و روش فراتحلیل کیفی ویژگی‌های پژوهش‌های انجام‌شده را استخراج کنیم و علاوه بر تشریح وضعیت، صورت‌بندی مناسبی از این مطالعات ارائه کنیم.

۲. پیشینه تحقیق

درباره موضوع خاص این مقاله که «فراتحلیل» پژوهش‌های انجام‌شده پیرامون دیپلماسی شهری می‌باشد، تحقیق خاصی انجام نشده است. لذا هدف این مقاله پژوهشی از این دست می‌باشد. بدین منظور همه پژوهش‌های انجام‌شده در ایران در این خصوص تا زمان نگارش این مقاله، که تعداد ۳۲ مورد بوده است، از جنبه‌های گوناگون مورد بررسی قرار گرفته است، از این رو در این بخش نیاز به ذکر پیشینه مستقل نمی‌باشد، چرا که در این صورت، پیشینه مورد نظر تکرار خواهد شد.

۳. روش‌شناسی تحقیق

«نیوتن دلیل موفقیت خود را به این صورت شرح می‌دهد: «چون من روی شانه غول‌ها ایستادم، جلوتر را دیدم و پیشرفت کردم» (نیوتن، به نقل از بوستین^۱، ۱۹۸۳). این جمله تصویری زیبا از یک اصل در علم را ارائه می‌دهد که پیشرفت دانش علمی مبتنی بر ساختن نظام‌مند یک مطالعه براساس مطالعات پیشین است. این اصل انباشتی بودن علمی است که درکمان را از موضوع افزایش می‌دهد» (نوغانی دخت‌بهمنی و میرمحمدتبار، ۱۳۹۶، ص. ۹). یکی از روش‌هایی که می‌توان با استفاده از آن به مطالعات پیشین درمورد یک موضوع خاص نگریست و آن‌ها را به گونه‌ای روشمند بررسی کرد، روش فراتحلیل است. «فراتحلیل با دید تراکمی، تصویری کلی از فعالیتی پژوهشی ارائه می‌دهد؛ به بیان دیگر، فراتحلیل به پژوهشگران امکان می‌دهد که داده‌های به‌دست‌آمده از چندین بررسی و مطالعه را با هم ترکیب کنند»

1. Boorstin

(سلیمی و مکنون، ۱۳۹۷، ص. ۸). «گلاس»^۱ (۱۹۷۷) فرا تحلیل را «تحلیل تحلیل‌ها» می‌داند و آن را به‌عنوان ترکیب نتایج مطالعات مستقل به‌منظور منسجم کردن یافته‌های آن تعریف می‌کند» (نوغانی دخت‌بهمنی و میرمحمدتبار، ۱۳۹۶، ص. ۱۲). فرا تحلیل با مرور نظام‌مند منابع برای پیدا کردن، ارزشیابی، ترکیب و در صورت نیاز جمع‌بندی آماری، به مقالاتی می‌پردازد که قبلاً دربارهٔ یک موضوع خاص به رشتهٔ تحریر درآمده‌اند. مهم‌ترین مزیت مطالعات فرا تحلیل این است که آن‌ها با ادغام کردن نتایج مطالعات گوناگون قدرت مطالعه را در جهت یافتن نتایج معنی‌دار افزایش می‌دهند (رضاییان، ۱۳۸۴، ص. ۱۴۳). «فرا تحلیل برای ما امکان مقایسه و ترکیب نتایج براساس مجموعه‌ای از تحقیقات مشابه را فراهم می‌کند» (نوغانی دخت‌بهمنی و میرمحمدتبار، ۱۳۹۶، ص. ۱۲).

پژوهش حاضر با هدف فرا تحلیل کیفی پژوهش‌های انجام‌شده در ایران با موضوع دیپلماسی شهری، با استفاده از پایگاه‌های داده‌های علمی شامل پرتال جامع علوم انسانی، پایگاه مجلات تخصصی نور، بانک اطلاعات نشریات کشور، پژوهشگاه علوم و فناوری اطلاعات ایران (ایرانداک) و پایگاه مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی انجام شده است. در فرایند شناسایی پژوهش‌ها، در مجموع ۳۲ پژوهش شامل کتاب، مقاله، رساله و پایان‌نامه شناسایی شد. از این تعداد، ۱۰ مورد به پایان‌نامه و رساله مربوط بودند که به دلیل دشواری در دسترسی از فرایند تحلیل‌های کیفی کنار گذاشته شدند. به‌علاوه معمولاً نتیجهٔ پایان‌نامه‌ها به‌صورت مقاله منتشر می‌شود. از آنجاکه «در فرا تحلیل کیفی، بیشتر از آماره‌های توصیفی استفاده می‌شود، مشخص کردن فراوانی، درصد فراوانی، فراوانی تجمعی و درصد فراوانی تجمعی، ترسیم نمودار میله‌ای و دایره‌ای برای نمایش نتایج، مشخص کردن مد و ... از ارکان مهم این تحلیل محسوب می‌شوند» (سلیمی و مکنون، ۱۳۹۷، ص. ۹)؛ بنابراین، در تحلیل وضع موجود پژوهش‌های مورد نظر به‌تناسب از این آماره‌ها استفاده شده است.

---

1. Glass

۴. مبانی نظری تحقیق

دیپلماسی در زبان‌های اروپایی تا اواخر قرن هجدهم، به معنی علم مطالعه اسناد و مدارک بود، ولی از آن پس به مفهوم علم و هنر تنظیم و مدیریت روابط بین‌المللی به کار گرفته شد. امروزه، مفهوم قدیم دیپلماسی که علم بررسی مدارک و اسناد است، تحت تأثیر مفهوم جدید آن که تنظیم روابط بین‌المللی است، واقع شده است؛ به طوری که از این کلمه در زبان‌های رایج، فقط مفهوم دوم منظور است.» (ظریف و سجادی‌پور، ۱۳۹۳، ص. ۳۵). دیپلماسی ابزار کشورداری است (کلاینر^۱، ۲۰۰۹، ص. ۱). «با کمی تسامح، شاید بتوان دیپلماسی را تعامل با جوامع دیگر برای تأمین منافع، افزایش نفوذ و کاهش آسیب‌پذیری‌ها با کمترین هزینه تعریف کرد» (ظریف و سجادی‌پور، ۱۳۹۳، ص. ۲۶). «استفاده از کلمه «دیپلماسی»، روابط بین‌الملل یا اداره دقیق و حکیمانه منافع غیرهمسو را مطرح می‌کند» (سیزو و همکاران، ۱۳۹۴، ص. ۱۵). دیپلماسی اغلب به عنوان ارتباطات میان سیاست‌ها مشخص می‌شود. بدون ارتباطات هیچ دیپلماسی‌ای نمی‌تواند وجود داشته باشد. به مذاکره عموماً به عنوان هسته و گاهی معادل با دیپلماسی توجه شده است (کوپر، هاکینگ و میلی^۲، ۲۰۰۸، ص. ۳۷). ارتباطات برای دیپلماسی مانند خون برای بدن انسان است. هرگاه ارتباط بازمی‌ایستد، بدن سیاست‌های بین‌المللی، یعنی فرایند دیپلماسی، می‌میرد و نتیجه آن برخورد قاهرانه یا تحلیل رفتن است (کوپر، هاکینگ و میلی^۳، ۲۰۰۸، ص. ۶۷).

کمیته دیپلماسی شهری، صلح و حقوق بشر شهرهای متحد و دولت‌های محلی^۴ که در سال ۲۰۰۵ تأسیس شد، دیپلماسی شهری را به عنوان «ابزار دولت‌های محلی و انجمن‌هایشان در ارتقای انسجام اجتماعی، پیشگیری از درگیری، حل تعارض و بازسازی پس از جنگ با هدف ایجاد محیطی باثبات که در آن شهروندان می‌توانند با هم در صلح، دموکراسی و رفاه زندگی کنند» تعریف می‌کند (سیزو و ماش^۴، ۲۰۰۸، ص. ۱۰). در سال ۲۰۰۷ مؤسسه روابط

1. Kleiner

2. Cooper, Hocking & Maley

3. The Committee on City Diplomacy, Peace-building and Human Rights of United Cities and Local Governments (UCLG)

4. Sizoo & Musch

بین‌المللی هلند، کلینگن دائل^۱، دیپلماسی شهری را این‌گونه تعریف می‌کند: «نهادها و فرایندهایی که شهرها توسط آن در روابط با بازیگران صحنه سیاسی بین‌الملل با هدف نمایندگی خود و منافعشان با دیگری درگیر می‌شوند. براساس کنگره قلمروهای محلی و منطقه‌ای شورای اروپا^۲ در سال ۲۰۰۸، «دیپلماسی شهری می‌تواند مانند گسترشی طبیعی در نقش شهرها به‌عنوان اعضای جامعه بین‌المللی، به‌اشتراک‌گذاری ارزش‌های دموکراسی، حاکمیت قانون و حقوق بشر دیده شود» (سیزو و همکاران، ۲۰۰۸، ص. ۱۰). دیپلماسی شهری انجام روابط خارجی است که نمایندگان رسمی شهرهای گوناگون با بازیگران دیگر انجام می‌دهند (اکوتو و همکاران، ۲۰۱۸، ص. ۳). «دیپلماسی شهری به‌طورکلی به‌عنوان یک شکل دیپلماسی فراملی شناخته می‌شود. این اثر متقابل بین عمل دیپلماتیک و شهری است که تلاش می‌کند بر محیط بین‌المللی تأثیر بگذارد تا به ایمنی، امنیت و رفاه شهروندان محلی منجر شود و منافع و هویت جهانی آن‌ها را بهبود بخشد. به‌عنوان بازیگران فراملی، شهرها نیز می‌توانند به ترویج تصویر بین‌المللی از ملت کمک کنند. دیپلماسی شهری از طریق تعامل و درگیری شهرها با دیگر بازیگران «گلوکال^۳» به دست می‌آید و شامل طیف وسیعی از شیوه‌ها از جمله تسهیل ارتباطات، مذاکره در مورد توافقات، جمع‌آوری اطلاعات، جلوگیری از درگیری‌ها و شرکت در جامعه بین‌المللی است. این پدیده چیز جدیدی نیست؛ آنچه جدید است این است که ماهیت و دامنه دیپلماسی شهری عمیق‌تر و گسترده‌تر شده است» (ونگ و امیری، ۲۰۱۹، ص. ۱). ونگ و امیری پنج وظیفه کلیدی دیپلماسی شهری را براساس مطالعه دیپلماسی شهری در شهرهای آمریکا شناسایی کردند که در حال حاضر بر مبنای اهداف و سازمان‌ها شناخته و تمرین می‌شود: توسعه اقتصادی، نمایندگی دیپلماتیک، همکاری و عمل در راستای سیاست جهانی، مشارکت جامعه و توانمندسازی مدنی و میزبانی رویدادهای ویژه بین‌المللی. در میان این پنج وظیفه عمومی، توسعه اقتصادی و نمایندگی دیپلماتیک در سراسر شهرهای گوناگون دنبال می‌شود؛ در حالی که قدرت بقیه براساس زمینه سیاسی و محلی در هر

1. Clingendael
2. The Congress of Local and Regional Authorities of the Council of Europe
3. Glocal
4. Wang & Amiri

شهر است (ونگ و امیری، ۲۰۱۹، ص. ۲). سیاست دیپلماسی شهری به شش مضمون اصلی توجه می‌کند که عبارت‌اند از: امنیت^۱، توسعه^۲، اقتصاد^۳، فرهنگ^۴، شبکه‌ها^۵ و نمایندگی^۶ شهری (پلاجیم و ملیسن^۷، ۲۰۰۷، ص. ۱۹). «بازیگران اصلی دیپلماسی شهری را شهرداران و مسئولین شهری، نمایندگان حکومت‌های محلی و شهروندان و نمایندگان سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی تشکیل می‌دهند» (امانی، ۱۳۹۰، ص. ۱۶). «همراه با اهمیت نوینی که شهرها در نظام جهانی کسب می‌کنند، نقش شهردارها نیز در حال تغییر است. شهرداران شهرهای بزرگ قادر هستند نوعی رهبری شخصی در پیش بگیرند که می‌تواند در پیشبرد برنامه‌های شهری و افزایش شأن بین‌المللی یک شهر نقش مهمی داشته باشد. در چندین و چند نمونه بارزی که شهرها توانسته‌اند تصویر بین‌المللی خود را با موفقیت دگرگون کنند، شهردارها نقش قاطع و سرنوشت‌سازی داشته‌اند؛ برای مثال، شهرداران لیسبون و بارسلونا محرک اصلی تلاش‌هایی بودند که برای ارتقای این شهرها به مرتبه مراکز عمده شهری جهان صورت می‌گرفت» (گیدنز و بردسال^۸، ۱۳۸۷، ص. ۸۶۴).

۵. یافته‌های تحقیق

در ادامه یافته‌های این مقاله در دو بخش یافته‌های توصیفی و یافته‌های کیفی و تحلیلی ارائه می‌شود.

۵.۱. یافته‌های توصیفی

از بین پژوهش‌های انجام‌شده، بیشترین تعداد (۱۳ مورد) به مقاله‌های علمی پژوهشی مربوط است. پس از آن، بیشترین تعداد به پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد با ۱۰ مورد مربوط است. کتاب تألیفی یا ترجمه با ۵ مورد، گزارش پژوهشی با ۲ مورد و رساله دکتری و مقاله

1. Security
2. Development
3. Economy
4. Culture
5. Networks
6. Representative
7. Pluijm & Melissen
8. Giddens & Birdsall

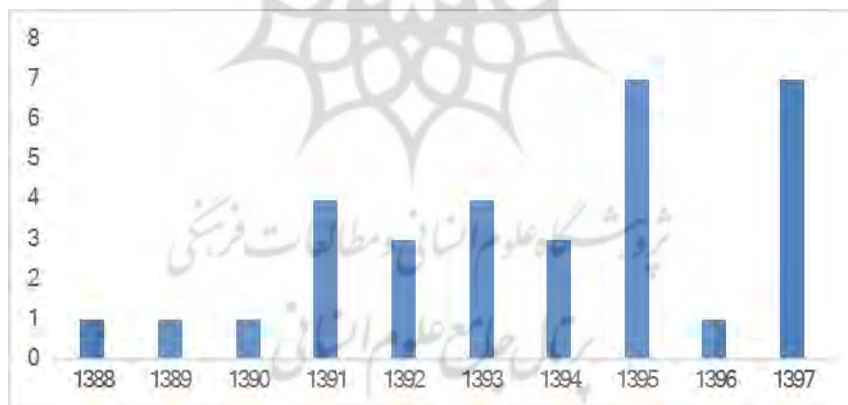
کنفرانسی با یک مورد برای هریک، در رده‌های بعدی قرار دارند (جدول ۱)؛ بنابراین، در پژوهش‌ها بر دو قالب یعنی مقاله‌های علمی-پژوهشی و پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد تمرکز شده است.

جدول ۱- فراوانی پژوهش‌ها براساس قالب

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

قالب	علمی- پژوهشی	کنفرانسی	پایان‌نامه کارشناسی ارشد	رساله دکتری	کتاب (تألیف یا ترجمه)	گزارش پژوهشی	تعداد کل
تعداد	۱۳	۱	۱۰	۱	۵	۲	۳۲
درصد	۴۰/۶	۳/۱	۳۱/۳	۱/۳	۱۵/۶	۶/۳	۱۰۰

بررسی سال انتشار پژوهش‌ها نشان می‌دهد که پیش از سال ۱۳۸۸ مطالعه خاصی در زمینه دیپلماسی شهری انجام نشده است و همه مطالعات در طول دهه ۱۳۸۸-۱۳۹۸ انجام شده‌اند (شکل ۱).

شکل ۱- فراوانی پژوهش‌های انجام شده بر مبنای سال انجام

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

از تعداد ۶۷ مشارکت‌کننده در پژوهش‌های بررسی شده، ۵۷ نفر یعنی ۸۵/۱ درصد را مردان و ۱۴/۹ درصد را زنان تشکیل داده‌اند. از نظر فراوانی پژوهشگران سهم در مطالعات

بررسی شده، ۵۳/۷ درصد از مشارکت‌کنندگان عضو هیئت علمی دانشگاه بودند. پس از آن، دانشجویان یا دانش‌آموخته‌های کارشناسی ارشد با ۲۳/۹ درصد یعنی ۱۶ نفر، دانشجو یا دانش‌آموخته دکتری با ۱۶/۴ درصد و ۱۱ نفر و در نهایت، پژوهشگران به تعداد ۴ نفر و ۶ درصد قرار داشته‌اند (جدول ۲).

جدول ۲- فراوانی پژوهشگران

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

نوع پژوهشگر	تعداد	درصد
هیئت علمی دانشگاه	۳۶	۵۳/۷
دانش‌آموخته یا دانشجو دکتری	۱۱	۱۶/۴
دانش‌آموخته یا دانشجوی کارشناسی ارشد	۱۶	۲۳/۹
پژوهشگر	۴	۶
مجموع	۶۷	۱۰۰

جدول (۳) نشان می‌دهد که بیشترین تعداد پژوهش‌های بررسی شده در تهران با ۵۹/۴ درصد انجام شده است. ۳۴/۴ درصد نیز در سایر شهرها و ۲ مورد به صورت مشترک بین پژوهشگران تهران و سایر شهرها انجام شده است.

جدول ۳- توزیع جغرافیایی مراکز پژوهشی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

توزیع جغرافیایی	تعداد	درصد
تهران	۱۹	۵۹/۴
دیگر شهرها	۱۱	۳۴/۴
پژوهش‌های مشترک بین تهران و دیگر شهرها	۲	۶/۳
مجموع	۳۲	۱۰۰

فراوانی نویسندگان از نظر رشته دانشگاهی نشان می‌دهد که ۵۲ درصد از پژوهش‌ها با مشارکت رشته‌های جغرافیای سیاسی و نیز علوم سیاسی و روابط بین‌الملل انجام شده است.

در رده بعد با فاصله نسبتاً زیاد، پژوهشگران رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری و سپس، مدیریت شهری و معماری قرار دارند (جدول ۴).

جدول ۴- فراوانی نویسندگان از نظر رشته دانشگاهی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

ردیف	رشته دانشگاهی	فراوانی	درصد
۱	علوم سیاسی و روابط بین‌الملل	۲۶	۳۸/۸
۲	جغرافیای سیاسی	۲۶	۳۸/۸
۳	مدیریت شهری	۴	۶
۴	جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری	۶	۹
۵	مدیریت جهان‌گردی	۱	۱/۵
۶	جامعه‌شناسی	۱	۱/۵
۷	معماری	۳	۴/۵
۸	مجموع	۶۷	۱۰۰

از نظر روش تحقیق نیز ۷۱/۹ درصد (۲۳ مورد) از پژوهش‌های موردنظر از نوع توصیفی-تحلیلی و ۲۸/۱ درصد (۹ مورد) از نوع ترکیبی توصیفی-تحلیلی و پیمایشی بوده‌اند.

۲.۵. یافته‌های کیفی

در بخش یافته‌های کیفی، بر مبنای تقسیم‌بندی نورمن بلیکی^۱ از انواع پرسش‌های پژوهش، به دسته‌بندی پژوهش‌های موردنظر در موضوع دیپلماسی شهری پرداخته شده است. بلیکی پرسش‌های پژوهش را به سه دسته پرسش‌های «چيست»، «چرا» و «چگونه» تقسیم می‌کند. از نظر وی، پرسش‌های «چيست» مستلزم پاسخ توصیفی‌اند؛ آن‌ها در پی کشف و توصیف ویژگی‌ها و الگوهای برخی از پدیده‌های اجتماعی هستند. پرسش‌های «چرا»، جویای علل یا دلایل، وجود ویژگی‌ها یا توالی‌های منظم در پدیده‌های خاص‌اند. آن‌ها به دنبال فهم یا تبیین روابط بین رویدادها یا روابط درونی فعالیت‌های اجتماعی و فرایندهای اجتماعی هستند. پرسش‌های «چگونه» نیز به ایجاد تغییر مربوط می‌شوند و با نتایج عملی و مداخله سروکار

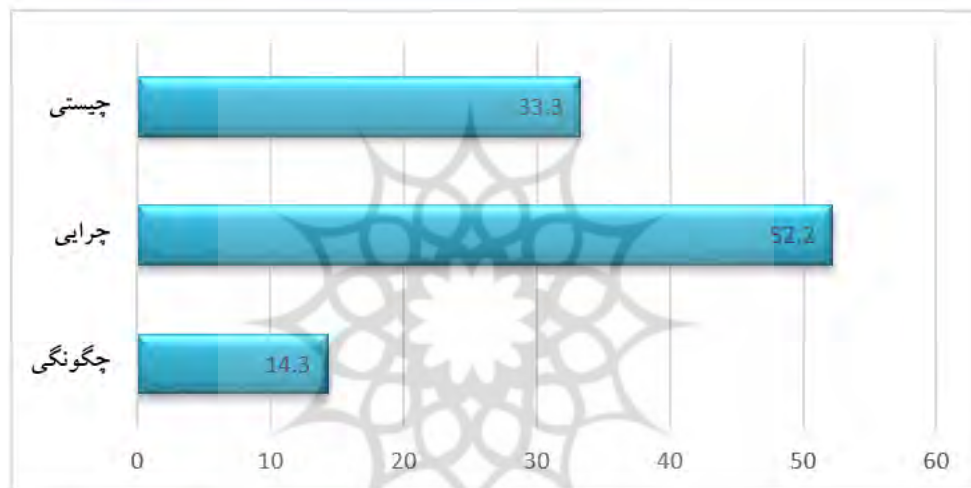
1. Norman Blaikie

دارند. این سه نوع پرسش به طور متوالی در طول یکدیگر قرار دارند. پیش از تبیین هرچیزی نیازمند داریم بدانیم که قضیه از چه قرار است، و پیش از مداخله برای تغییردادن هرچیزی نیازمند دانستن این هستیم که چرا وضعیت یا رفتار خاصی در آن مشاهده می‌شود (بلیکی، ۱۳۸۷، صص. ۸۶-۸۷).

برای تحلیل مناسب پژوهش‌های انتخاب‌شده، از تعداد کل ۳۲ پژوهش، ۱۱ مورد که به رساله و پایان‌نامه تحصیلات تکمیلی مربوط بودند، به دلیل دسترسی نداشتن به آن‌ها از فرایند تحلیل کیفی خارج شدند؛ بنابراین، تحلیل‌های این بخش با ۲۱ پژوهش (شامل کتاب، مقاله یا گزارش پژوهشی) انجام شده است.

بر مبنای تقسیم‌بندی بلیکی، نتایج بررسی پژوهش‌های انتخابی نشان می‌دهد که ۳۳/۳ درصد (۷ مورد) از پژوهش‌ها بر «چیستی» دیپلماسی شهری متمرکز شده‌اند و بیشتر به تعریف دیپلماسی شهری و توصیف ویژگی‌ها، ابعاد و شاخص‌های آن پرداخته‌اند (شکل ۲). این گروه از پژوهش‌ها عمدتاً با توصیفی از جهانی شدن و شهری شدن جهان و گسترش ارتباطات آغاز می‌شوند و در وضعیت نبود کارایی مناسب دیپلماسی سنتی، دیپلماسی شهری را به‌عنوان ظرفیتی برآمده از این تحولات جهانی شدن عنوان می‌کنند و آن را برای دولت‌ها و شهرها فرصتی می‌دانند که می‌توان با استفاده از آن منافع بیشتری را برای شهر و شهروندان در ابعاد گوناگون به دست آورد؛ به‌عنوان مثال، زرقانی، رنجکش و اسکندران (۱۳۹۳) نشان می‌دهند که شهرها با ایفای نقش فراملی خود در زمینه‌های امنیت، توسعه، اقتصاد، فرهنگ، شبکه‌سازی و حضور در سازمان‌های بین‌المللی، به بازیگرانی فعال در عرصه روابط بین‌الملل تبدیل شده‌اند. همین نویسندگان در مقاله دیگری (۱۳۹۱) نتیجه‌گیری می‌کنند که دیپلماسی شهری در زمینه برقراری صلح و امنیت سه کارکرد متفاوت دارد: ۱- بالابردن آگاهی در سطح محلی درمورد موقعیتی خاص و ارائه انواع حمایت‌ها، ۲- فشار سیاسی برای حصول اطمینان از اینکه این فشارهای سیاسی به ارتقای مذاکرات صلح کمک می‌کنند و ۳- همکاری در زمینه حمایت از عملیات مشارکتی بین شهرها و تبادل دانش و اختصاص بودجه برای پروژه‌ها و عملیات پایدار. تخصیص این کارکردها به دولت محلی به‌مثابه تأثیرگذارترین رابط دولت ملی بر مسائل محلی، نقش و جایگاه آن‌ها را درخور توجه می‌کند. همچنین، جمالی‌نژاد (۱۳۹۲) در

کتاب خود به تعریف دیپلماسی و انواع مفاهیم مرتبط با آن و سپس، به جهانی شدن و تحولات شهری می‌پردازد. وی انواع گفتمان‌های عمومی در دوران انقلاب اسلامی را شرح می‌دهد و در بحث دیپلماسی شهری به ابعاد، کارکردها و سازمان‌های مرتبط با دیپلماسی شهری می‌پردازد. در کتاب پلویم و ملیسن^۱ (۱۳۹۷) که جزو کتاب‌های ترجمه‌شده به زبان فارسی است، به مباحثی همچون پیشینه نظری دیپلماسی شهری، مفهوم و ابعاد شش‌گانه دیپلماسی شهری توجه شده است.

شکل ۲- درصد پژوهش‌های حوزه دیپلماسی شهری بر مبنای تقسیم‌بندی نورمن بلیکی

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

گروه دوم، پژوهش‌هایی هستند که علاوه بر توصیف دیپلماسی شهری و ابعاد و ویژگی‌های آن، بر تبیین شرایطی که به ظهور دیپلماسی شهری منجر شده است و نیز بر اثرهای به‌کارگیری دیپلماسی شهری بر کارکردهای گوناگون شهرها تمرکز کرده‌اند. این گروه که بیشترین تعداد را در بین پژوهش‌های بررسی‌شده با ۱۱ پژوهش و ۵۲/۲ درصد تشکیل می‌دهند، در دسته پژوهش‌های با پرسش «چرایی» قرار می‌گیرند. در مقایسه با گروه نخست، این دسته از مبانی نظری غنی‌تری برخوردار هستند. عمده‌ترین مبانی نظری به‌کاررفته در این

1. Pluijm & Melissen

گروه در کنار توجه به جهانی‌شدن، نظریه‌ها و مفاهیمی همچون نظریه نظام جهانی، فضای جریان‌ها، اقتصاد پست‌فوردیستی، شبکه شهرهای جهانی، نئولیبرالیسم و حکمرانی جهانی است. دسته‌ای از پژوهش‌های این حوزه اثر دیپلماسی شهری را به‌عمد در هم‌افزایی کارکردهای حکومت‌های محلی و مرکزی می‌دانند. دهشیری (۱۳۹۲) بیان می‌کند که جهانی‌شدن با توجه به تقویت فرایندهای افقی و حکمرانی چندلایه و چندسطحی، موجب نقش‌آفرینی فزاینده حکومت‌های محلی در عرصه سیاست خارجی در چارچوب پارادایم‌های شده است. از این رهگذر، دیپلماسی شهری از آن لحاظ نمونه‌ای موفق از پارادایم‌های محسوب می‌شود که موجب هم‌افزایی و هم‌تکمیلی کارکردهای حکومت‌های محلی و مرکزی در چارچوب تمرکززدایی، در عین هماهنگی و همکاری متقابل براساس توزیع قانونی مسئولیت‌ها شده است. توحیدفام و دلیلی (۱۳۹۵) نیز معتقدند دیپلماسی شهری با تأکید بر دو وجه کاربردی، یعنی توسعه و بهسازی تعامل‌ها و مناسبات میان‌شهری و تکیه بر ملت‌ها به‌جای دولت‌ها، می‌تواند در کنار دیپلماسی رسمی در بهبود روابط با دیگر کشورها مؤثر واقع شود.

تأثیرگذاری دیپلماسی شهری در سیاست‌گذاری حکمرانی جهانی نیز نقطه تمرکز برخی دیگر از این پژوهش‌هاست؛ به‌گونه‌ای که به عقیده قورچی و امانی (۱۳۸۸)، شهرهایی در رسیدن به آرمان‌های خود به‌عنوان شهر جهانی و کسب جایگاه برتر در حکمرانی جهانی، موفق هستند که بتوانند زمینه‌های حکمرانی محلی و مشارکت حداکثری شهروندان خود را برای مدیریت شهری با تمرکززدایی فراهم کرده باشند. در این صورت است که کارگزاران دیپلماسی شهری می‌توانند به‌عنوان عنصر تأثیرگذار بر سیاست‌گذاری حکمرانی جهانی عمل کنند؛ زیرا، درغیراین‌صورت با توجه به افزایش فناوری‌های اطلاعاتی و ارتباطی شهروندان می‌توانند به‌سوی منافع دیگر شهرها سوق داده شوند. موسوی شفقانی (۱۳۸۹) دیپلماسی شهری را ابزاری برای توسعه ملی در فضای جریان‌ها می‌داند. پوراحمد، قورچی و قادری حاجت (۱۳۹۱) نیز گسترش حوزه نفوذ شهرها را نتیجه می‌گیرند. آن‌ها در مقاله خود بیان می‌کنند که هرچه شهرهای عمده یک کشوری در قامت یک شهر جهانی مطرح و در

شبکه‌های شهری در قالب خواهرخواندگی و تأثیرگذاری بر روند جریان‌ات نقش بیشتری داشته باشند، حوزه نفوذ گسترده‌ای را برای شهر و کشورهای آن‌ها در بر خواهد داشت.

بخش عمده‌ای از پژوهش‌ها در گروه دوم نیز کسب منافع اقتصادی از فضاهای فراملی را اثر عمده به‌کارگیری دیپلماسی شهری می‌دانند. در این زمینه، قورچی، حافظ‌نیا، احمدی‌پور و قالیباف (۱۳۹۱) اشاره کرده‌اند که در اقتصاد پست‌فوردیستی کلان‌شهرها سعی می‌کنند بخشی از هزینه‌های خود را با استفاده از ابزار دیپلماسی شهری و از فضاهای فراملی کسب کنند. امروزه مدیران کلان‌شهرها مشتاق هستند تا نه تنها برای مدیریت کردن بخشی از هزینه‌های خود، بلکه برای ایجاد فرصت‌های شغلی مناسب برای شهروندان خود به شبکه شهرهای جهانی بپیوندند که همه اینها به وسیله دیپلماسی شهری مهیا می‌شود. درحقیقت، می‌توان گفت که بازیگران جدید جغرافیای سیاسی در قرن بیست‌ویکم شهرها هستند و آن‌ها همواره منافع مالی خود را در این فضاها جست‌وجو می‌کنند. به عقیده موسوی شفقانی (۱۳۸۹)، دیپلماسی شهری با لحاظ کردن پیچیدگی‌های فرایند جهانی شدن به‌ویژه در بعد اقتصادی و همچنین، توجه به مؤلفه‌های فضای جریان‌ها و بازیگران جدید نیمه‌دولتی و غیردولتی این عرصه، ابزار مناسبی را برای تحقق منافع کنشگران بین‌المللی فراهم می‌آورد؛ براین اساس، ورود به عرصه دیپلماسی شهری ضرورتی انکارناپذیر به نظر می‌رسد. باقری، ابن‌الرضا و صحرايي (۱۳۹۵) نیز چنین نتیجه گرفته‌اند که دستیابی کلان‌شهرها به مدیریتی دیپلماسی‌گرا در حوزه معادلات اقتصاد جهانی نیازمند نگاه جامعی است که با اراده‌ای آگاهانه ضمن تلاش برای برداشتن تنگناها و نارسایی‌ها، بتوان از موقعیت‌ها و فرصت‌های لازم و پیش رو، بهترین استفاده را در راستای بهبود مدیریت شهری و بیشترین نفع را برای شهروندان تهرانی فراهم کند.

برخی از پژوهش‌ها نیز با بررسی عملکرد دیپلماسی شهری در شهرهای ایران با توجه به اصول سیاست خارجی کشور، دیپلماسی شهری در حوزه سیاست خارجی کشور را تأثیر گرفته از ملاحظاتی دانسته‌اند؛ به‌عنوان مثال، دهشیری و خرمی (۱۳۹۷) بیان کرده‌اند که از حیث نظری، با توجه به ماهیت فرهنگی انقلاب اسلامی، تعاملات غیردولتی (مانند دیپلماسی شهری) جایگاه مشخص و معینی در سیاست خارجی ایران دارد. عملکرد سیاست خارجی ایران در مورد تعاملات خارجی شهرها بیانگر مطابقت آن با اصول نظری سیاست خارجی است. این

مناسبات طیف وسیعی از شهرهای متعلق به تمدن‌های گوناگون را در بردارد که بیشترین آن‌ها به روابط با شهرهای کشورهای اسلامی و محیط پیرامونی ایران معطوف هستند. عملکرد سیاست خارجی ایران در حوزه دیپلماسی شهری تحت تأثیر ملاحظات عقیدتی، روابط سیاسی با کشورهای دیگر، فرصت‌ها و محدودیت‌های حاکم بر محیط منطقه‌ای و بین‌المللی بوده است.

گروه سوم با ۱۴/۳ درصد (۳ مورد) پژوهش‌هایی را در برمی‌گیرد که پای را اندکی از چیستی و چرایی دیپلماسی شهری فراتر نهاده‌اند و خود را به تعبیر بلیکی در پژوهش‌هایی با پرسش «چگونه» قرار داده‌اند؛ پرسش‌هایی که به‌طور جدی‌تر به چگونگی ایجاد تغییر در رویه موجود به‌منظور اجرایی کردن یا تقویت دیپلماسی شهری پرداختند. در ادامه به نمونه‌هایی از این پژوهش‌ها اشاره می‌شود؛ بصیرت و جلیلی (۱۳۹۳) در مقاله خود توصیه‌های سیاستی را به‌منظور تحقق دیپلماسی شهری فعال در تهران و اثرهای مثبت این توصیه‌ها برای تهران پیشنهاد داده‌اند؛ توصیه‌هایی همچون هدف‌گذاری ملی و محلی در حوزه جایگاه تهران در نظام دیپلماسی شهری و حکمروایی جهانی، تجدید ساختار نظام روابط بین‌الملل شهرداری تهران در قالب کانون مدیریت دیپلماسی شهری شهر-منطقه تهران همراه با تقسیم کار و هدف‌گذاری تخصصی در مجموعه شهرداری‌های منطقه کلان‌شهر تهران. رضازاده و دلیلی (۱۳۹۴) در مقاله خود بر این باورند که جهانی‌شدن، مسیر مذاکرات در سطح دولت-ملت‌ها (ملی) را به سمت دیپلماسی شهری (فروملی و فراملی) چرخانده است و می‌توان با ابزارهای این رویکرد در سطح بین‌المللی به اهداف موردنظر در پرونده هسته‌ای دست یافت؛ بنابراین، دیپلماسی شهری یکی از عوامل عمده و مؤثر در مسئله پرونده هسته‌ای ایران است. دیپلماسی شهری با هدف برقراری صلح بین‌المللی، حل مسئله پرونده هسته‌ای و توسعه اقتصادی می‌تواند نقش خود را در ارتقای روابط دیپلماتیک غیررسمی و به‌عنوان مکمل دیپلماسی رسمی حکومت مرکزی به منصه ظهور برساند؛ بدین ترتیب، این مقاله ازجمله پژوهش‌هایی است که کارکرد دیپلماسی شهری را تا حد کمک به حل مناقشه هسته‌ای کشور نیز ارتقا می‌دهد. سیزو و همکاران (۱۳۹۶) که کتاب آن‌ها در ایران ترجمه شده است، علاوه بر بررسی نمونه‌های تجربه‌شده از کمک دیپلماسی شهری در روند صلح‌سازی، درباره نقش

حکومت‌های محلی در قبل، حین و بعد از منازعه، چگونگی نقش‌آفرینی حکومت‌های محلی در صلح‌سازی و مواردی از این قبیل بحث کرده‌اند. این تجربه‌ها به چگونگی ایجاد تغییر در روندها با کمک دیپلماسی شهری اشاره دارند.

۶. نتیجه‌گیری و پیشنهادها

دیپلماسی شهری، فعال‌کردن ظرفیت درونی شهرها و حکومت‌های محلی در مواجهه با مشکلات و نیازهای عینی آن‌ها از طریق گسترش ارتباطات با دیگر نقاط شهری است. دیپلماسی شهری رویکردی است که نگاه مسئولان محلی را از مرزهای ملی به فراتر از آن می‌گستراند. نباید دیپلماسی شهری را به چارچوب شش مضمونی محدود کرد که در منابع از آن‌ها یاد می‌شود. مضامین و زمینه‌های آن را می‌توان به اندازه‌انواع مسائل و نیازهای شهرها گسترش داد. مسائلی همچون هوشمندی شهرها، تغییرات اقلیمی، محیط‌زیست، خلاقیت و دانش، شهر دوستدار کودک، شهر دوستدار زنان، شهر باز روبه‌جهان و طیف وسیعی از موضوعات که هرکدام می‌توانند بخشی از رسالت گسترش و تعمیق ادبیات دیپلماسی شهری را در راستای کاربردی‌ترکردن آن به دوش بکشند. ممکن است گفته شود شش مضمون معرفی شده برای دیپلماسی شهری می‌تواند انواع مسائل را در درون خود جای دهد، اما به همان اندازه نیز می‌تواند مرزهای ذهن پژوهشگر را از گسترش دادن قلمرو آن محدود کند. همان‌گونه که امروزه «صدها شبکه شهری رسمی در سرتاسر جهان وجود دارند که به طیف وسیعی از مسائل مربوط می‌شوند و از ظرفیت مشارکت خارجی شهرها به اندازه وسعت آن استفاده نشده است، دیپلماسی شهری باید به‌عنوان فعالیتی راهبردی برای شهرها در سراسر جهان تبدیل شود (اکوتو و همکاران، ۲۰۱۸، ص. ۱).

دیپلماسی شهری انواع گوناگونی دارد که در جدول (۵) همراه با ویژگی‌های کلیدی هرکدام معرفی شده است.

جدول ۵- انواع دیپلماسی شهری و ویژگی‌های کلیدی آن

مأخذ: اکوتو و همکاران، ۲۰۱۸، ص. ۴

ویژگی‌های کلیدی	نوع دیپلماسی شهری
دیپلماسی شهری لزوماً در تالارها و مجامع بین‌المللی انجام نمی‌شود؛ بلکه می‌تواند در شهرها اتفاق بیفتد؛ زیرا، بازیگران بین‌المللی با بازارهای محلی، سیاست‌ها و فرهنگ‌ها درگیر هستند.	مشارکت جهانی مکان-مبنا
در حال حاضر، شهرهای بیشتر و بیشتری در حال درگیر شدن جدی با مشارکت‌های بین‌المللی هستند. این میزان در بسیاری موارد به معنی تعریف واضح‌تر «سیاست خارجی» برای دولت‌های شهری استغ‌فعالیتی که (به شکل مدرن آن) حداقل به سال‌های دهه ۱۹۷۰ برمی‌گردد.	سیاست خارجی شهرداری
روابط دوجانبه شهر به شهر همچنان حالت مهمی از مشغولیت شهرها در سطح بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی است و شهرها رکورد طولانی مدت همکاری دارند.	خواهرخواندگی و روابط دوجانبه
شبکه‌های شهری احتمالاً شایع‌ترین نمونه از ترکیب مشغولیت جهانی مبتنی بر مکان و سیاست‌های خارجی شهرداری هستند. آن‌ها نوآوری محلی را با همکاری بین‌المللی مرتبط می‌کنند و شهرها را با دیگر بازیگران ملی و بین‌المللی مرتبط می‌کنند.	شبکه‌های شهری
شبکه‌های بین‌المللی محدود به همکاری‌های دوجانبه شهر به شهر یا شبکه‌های شهری رسمی نیستند. درحقیقت، این دو حالت سیاست خارجی شهرداری می‌تواند نوک کوه یخ دیپلماسی شهری و ارتباطات جهانی بین تالار شهر و جهان باشد.	شبکه‌های شهری غیرشهرداری

در توصیف چرایی طرح دیپلماسی شهری و اثرهای آن بر شهرها باید گفت که وجه مشترک بیشتر مطالعات انجام‌شده، روایت دیپلماسی شهری به‌عنوان سیاستی برخاسته از پدیده جهانی شدن است که با افول ابهت پیشینِ فراروایتی به نام «دولت-ملت» و ایجاد فضای نوینی در عرصه بین‌الملل با نقش‌آفرینی شهرها به‌عنوان موتور توسعه شکل گرفته است. در واقع، دیپلماسی شهری گسترش نگاه فراملی به مسائل محلی است که در فرایند هر دم افزون ارتباطات جهانی، امکان طرح مسائل محلی و نیز مسائل مشترک در مقیاس جهانی را پیش چشم رهبران محلی می‌آورد تا از ظرفیت‌های مشترک درون و بیرون از قلمروی خودشان بتوانند در راستای چاره‌جویی مشکلات قدم بردارند. دیپلماسی شهری قلمروزدایی از حل مسئله در چارچوب‌های محدود محل و حتی ملی است. با این توصیف، انتظار از دیپلماسی شهری و امکان اثر آن بسیار گسترده‌تر از آن چیزی است که تاکنون به آن پرداخته شده است.

اثرهای دیپلماسی شهری مواردی است که در پژوهش‌های دسته «چرایی» مطرح شد، اما این موارد بخش اندکی از توان بالقوه آن است. اگر بتوان پذیرفت که مضامین و زمینه‌های دیپلماسی شهری را می‌توان به اندازه انواع مسائل و نیازهای شهرها گسترش داد، این مطلب را نیز می‌توان پذیرفت که اثرهای دیپلماسی شهری می‌تواند انواع مسائل و نیازهای شهرها را در برگیرد.

با توصیفی که از چیستی و چرایی دیپلماسی شهری و توان اثرگذاری آن شد، حال در پاسخ به چگونگی ایجاد تغییر در رویه‌های موجود به منظور اجرایی کردن یا تقویت دیپلماسی شهری نیز می‌توان سخن گفت. مهم‌ترین راه‌حل در این زمینه، تعریف یک نقشه راه برای دیپلماسی شهری در تراز ملی است؛ یعنی مجموعه دستگاه‌های مسئول در حوزه وزارت امور خارجه، وزارت راه و شهرسازی، وزارت کشور و دیگر نهادهای مهم ملی با در نظر گرفتن نظرها و ظرفیت‌های محلی، به تدوین نقشه راه مشخص و تعریف چشم‌انداز و راهبردهای مناسب با آن برای یافتن برنامه‌های شهرهای کشور، به ویژه در کلان‌شهرها در راستای استفاده از ظرفیت‌های دیپلماسی شهری اقدام کنند. برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مدون به منظور بهره‌برداری از فرصت‌های دیپلماسی شهری برای شهرهای کشور بر ایجاد چنین بستری وابسته است. در چنین شرایطی قوانین و مقررات لازم نیز باید در مراجع مربوطه تدوین شوند. این‌ها عمده اقداماتی هستند که باید در تراز ملی انجام شوند، اما در تراز محلی نیز با توجه به مشکلاتی که در حال حاضر در کلان‌شهرهای فعال در عرصه دیپلماسی شهری وجود دارد، لازم است اقداماتی انجام شود. تشکیل یک ساختار سازمانی مشخص دیپلماسی شهری در شهرداری‌ها، پشتیبانی جدی اعضای شورای شهر از فعالیت‌های دیپلماسی شهری در شهرداری‌ها، تدوین چشم‌انداز و راهبردهای مناسب در راستای نقشه راه ملی و شرایط خاص محلی برای دیپلماسی شهری، اولویت‌بندی اقدامات برای رسیدن به اهداف و چشم‌انداز تدوین‌شده، حضور فعال و برنامه‌ریزی‌شده نمایندگان شهرداری در سازمان‌های بین‌المللی غیردولتی، استفاده مستمر و مفید از کارشناسان دیپلماسی و متخصصان روابط بین‌الملل در شهرداری و افزایش تعامل با سازمان‌های تخصصی بین‌المللی در زمینه مدیریت شهری، از مهم‌ترین اقداماتی هستند که می‌توان نام برد. اگر در تراز ملی پشتوانه سیاسی و هدفمند با

سازوکاری که شرح آن گذشت، انجام شود و در تراز محلی نیز هم‌راستا با برنامه ملی اقدام شود، این امر به استفاده بهتر از منابع و ظرفیت‌های درونی، امکان بهره‌گیری مناسب از روابط با دیگر شهرهای جهان در راستای کاهش هزینه‌ها، افزایش کیفیت خدمات به شهروندان، کسب جایگاه بین‌المللی و بهره‌گرفتن از رقابت‌های بین شهرها و دیگر فوایدی که برای دیپلماسی شهر متصور است، منجر خواهد شد.

یکی دیگر از راه‌های تغییر در روندهای موجود دیپلماسی شهری در ایران، آموختن از رویکردها و تجارب در دیگر شهرهای جهان است؛ به‌عنوان مثال، تجربه توکیو که بر مواردی از این قبیل تأکید دارد: در نظر گرفتن روندهای اقتصادی و اجتماعی بین‌المللی و ارسال آگاهانه پیام به جامعه بین‌المللی، رویکرد جامع به تمام فعالیت‌های بین‌المللی تراز محلی به‌عنوان عناصر تشکیل‌دهنده دیپلماسی شهری، رویکرد جامع و راهبردی به دیپلماسی شهری (دیپلماسی شهری راهبردی) و هم‌افزایی میان سیاست‌ها، ترویج دیپلماسی شهری راه‌حل‌گرا و ارتباطات با محوریت یافتن راه‌حل برای چالش‌های مشترک شهری، تأکید بر نقش یک رهبر در دیپلماسی شهری مانند فرماندار در توکیو (دولت کلان‌شهر توکیو، ۲۰۱۴). یا تجربه استانبول در مسئولیت‌شخص شهردار در پیگیری و توسعه روابط با دیگر شهرها یا توسعه دیپلماسی شهری کسب‌وکارگرایانه (ترکیش ریویو، ۲۰۱۳).

در مجموع، نتایج این پژوهش را می‌توان به‌صورت زیر خلاصه کرد:

- همه پژوهش‌های بررسی‌شده درباره دیپلماسی شهری در ایران، در طول دهه ۱۳۸۸-۱۳۹۸ انجام شدند. تمرکز پژوهش‌ها بر دو قالب یعنی مقاله‌های علمی-پژوهشی و پایان‌نامه‌های کارشناسی‌ارشد بوده است.
- در مجموع، ۶۷ نفر در این پژوهش‌ها مشارکت داشته‌اند که ۵۷ نفر یعنی ۸۵/۱ درصد را مردان تشکیل داده‌اند. ۵۳/۷ درصد از مشارکت‌کنندگان عضو هیئت‌علمی دانشگاه بودند. پس از آن، دانشجویان یا دانش‌آموخته‌های کارشناسی‌ارشد با ۲۳/۹ درصد (۱۶ نفر) و دانشجو یا

1. Tokyo Metropolitan Government

2. Turkish Review

دانش آموخته دکتری با ۱۶/۴ درصد (۱۱ نفر) قرار داشتند. بیشترین تعداد پژوهش‌های بررسی‌شده نیز در تهران با ۵۹/۴ درصد انجام شده است.

- ۵۲ درصد از پژوهش‌ها در رشته‌های جغرافیای سیاسی و نیز علوم سیاسی و روابط بین‌الملل انجام شده است. در رده بعد با فاصله نسبتاً زیاد، پژوهشگران رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری قرار داشتند. از نظر روش تحقیق نیز ۷۱/۹ درصد (۲۳ مورد) از پژوهش‌های مورد نظر از نوع توصیفی-تحلیلی و ۲۸/۱ درصد (۹ مورد) از نوع ترکیبی (توصیفی-تحلیلی و پیمایشی) بوده‌اند.

- در تحلیل کیفی پژوهش‌ها که بدون در نظر گرفتن رساله و پایان‌نامه‌های تحصیلات تکمیلی انجام گرفت و بر مبنای تقسیم‌بندی بلیکی بود، ۳۳/۳ درصد (۷ مورد) از پژوهش‌ها بر مرحله «چستی» دیپلماسی شهری متمرکز شده‌اند و بیشتر به تعریف دیپلماسی شهری و توصیف ویژگی‌ها، ابعاد و شاخص‌های آن پرداخته‌اند. این گروه از پژوهش‌ها عمدتاً با توصیفی از جهانی‌شدن و شهری‌شدن جهان و گسترش ارتباطات آغاز می‌کنند و دیپلماسی شهری را به عنوان ظرفیتی برآمده از این تحولات جهانی‌شدن عنوان می‌کنند و آن را برای دولت‌ها و شهرها فرصتی می‌دانند که می‌توان با استفاده از آن منافع بیشتری را برای شهر و شهروندان در ابعاد گوناگون به دست آورد.

- پژوهش‌هایی با پرسش «چرایی»، بیشترین تعداد را در بین پژوهش‌های بررسی‌شده با تعداد ۱۱ پژوهش و ۵۲/۲ درصد تشکیل داده‌اند. هم‌افزایی کارکردهای حکومت‌های محلی و مرکزی، تأثیرگذاری دیپلماسی شهری بر سیاست‌گذاری حکمرانی جهانی، گسترش حوزه نفوذ شهرها، کسب منافع اقتصادی از فضاها، فراملی، بهبود مدیریت شهری و منتفع شدن شهروندان از جمله اثرهایی هستند که در این دسته برای دیپلماسی شهری عنوان شده است.

- گروه سوم با ۱۴/۳ درصد (۳ مورد) پژوهش‌هایی با پرسش «چگونه» را در برمی‌گیرد. پرسش‌هایی که به طور جدی‌تر به چگونگی ایجاد تغییر در رویه موجود دیپلماسی شهری اشاره کرده‌اند که به نمونه‌های آن اشاره شد.

در نهایت نیز پیشنهادها برای پژوهش برای ایجاد تغییر در رویه‌های موجود به منظور اجرایی کردن یا تقویت دیپلماسی شهری در دو محور کلی بحث شده است که عبارت‌اند از:

تعریف یک نقشه راه برای دیپلماسی شهری در تراز ملی و فراهم کردن زیرساخت‌های قانونی و نهادی آن به همراه اقداماتی که در تراز محلی باید انجام شود، و آموختن از رویکردها و تجارب در دیگر شهرهای جهان در سایه اقدامات پیشنهاد نخست. (شکل ۳).

شکل ۳- پیشنهادها برای ایجاد تغییر در رویه‌های موجود و تقویت دیپلماسی شهری در کشور

مأخذ: یافته‌های تحقیق، ۱۳۹۸

کتابنامه

۱. احسانی فرید، م. (۱۳۹۱). تبیین نقش شهرهای خواهرخوانده در افزایش همگرایی و توسعه روابط سیاسی و فرهنگی با اصفهان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی). دانشگاه اصفهان، اصفهان، ایران.
۲. احمدی پور، ز.، قورچی، م.، و قادری حاجت، م. (۱۳۹۱). تبیین جایگاه دیپلماسی شهری در توسعه حوزه نفوذ ژئوپلیتیکی. جغرافیا و توسعه شهری، ۱(۱)، ۱۸۲-۱۵۷.
۳. ادیب دانا، م. (۱۳۹۳). جایگاه جهان شهرها در ژئوپلیتیک قرن بیست و یکم (مطالعه موردی: کلان‌شهر تهران) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکز، تهران، ایران.

۴. اسدی، ر. (۱۳۹۵). تحلیل مدیریت فضای شهری در فضای جهانی شهرها با تأکید بر دیپلماسی شهری (نمونه: شهر مشهد) (رساله دکتری رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری). دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
۵. اصغری، ر. (۱۳۹۵). تأثیر دیپلماسی شهری بر توسعه ملی در ایران با تأکید بر دیپلماسی خواهرخواندگی شهرهای ایران (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.
۶. اصغری، ر. (۱۳۹۵). دیپلماسی شهری: تأثیر راهبردهای اساسی دیپلماسی شهری در تکمیل شاخص‌های شهر جهانی. تهران: نشر پل.
۷. افضل‌ی، س. (۱۳۹۵). دیپلماسی شهری و راهبرد ملی (مطالعه موردی: نقش سازمان بین‌المللی متروپلیس در همگرایی شهرها و مدیریت شهری با تأکید بر کلان‌شهر شیراز) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی). دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران.
۸. انتخاب، م. (۱۳۹۲). نقش دیپلماسی شهری در روابط بین‌الملل (با محوریت کلان‌شهر تهران) (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی). دانشگاه آزاد اسلامی واحد قم، قم، ایران.
۹. باقری، ح.، ابن الرضا، س.، و صحرايي، ف. (۱۳۹۵). شناسایی استراتژی‌های جهانی شدن اقتصاد در حوزه دیپلماسی شهری (مطالعه موردی: کلان‌شهر تهران اقتصاد و مدیریت شهری). فصلنامه اقتصاد و مدیریت شهری، (۴)، ۸۷-۱۰۶.
۱۰. بصیرت، م.، و جلیلی، س. (۱۳۹۳). تحلیل فرصت‌ها و چالش‌های توسعه دیپلماسی شهری در کلان‌شهر تهران. هنرهای زیبا - معماری و شهرسازی، ۱۹ (۳)، ۵۳-۶۶.
۱۱. بلیکی، ن. (۱۳۸۷). طراحی پژوهش‌های اجتماعی (ح. چاوشیان، مترجم). تهران: نشر نی.
۱۲. پلویم، ر.، و ملیسن، ج. (۱۳۹۷). دیپلماسی شهری: نقش روبه‌رشد شهرها در سیاست بین‌المللی (س. سیدالحسینی، ا. افسری، و ه. شالچی، مترجمان). تهران: طحان.
۱۳. توحیدفام، م.، و دلیلی، ش. (۱۳۹۵). جهانی شدن شهرها و جهان‌محلی شدن دیپلماسی (مطالعه موردی: دیپلماسی شهری). فصلنامه سیاست، ۴۶ (۲)، ۳۰۳-۳۲۱.
۱۴. جمالی‌نژاد، م. (۱۳۹۲). دیپلماسی شهری. اصفهان: نشر آرما.
۱۵. خسروبیگی، ر. (۱۳۹۴). بررسی تطبیقی راهکارهای حقوقی توسعه دیپلماسی شهری در کلان‌شهرهای آسیایی (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته حقوق بین‌الملل). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.

۱۶. دهشیری، م. (۱۳۹۳). پارادایم‌های دیپلماسی در عصر جهانی شدن: بررسی موردی دیپلماسی شهری. فصلنامه مطالعات راهبردی سیاست‌گذاری عمومی، ۴(۱۳)، ۳۴-۵۴.
۱۷. دهشیری، م.، و خرمی، م. (۱۳۹۷). دیپلماسی شهری. تهران: وزارت امور خارجه.
۱۸. دهشیری، م.، و خرمی، م. (۱۳۹۷). تجزیه و تحلیل جایگاه دیپلماسی شهری در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه سیاست خارجی، ۱، ۸۷-۱۲۲.
۱۹. رضازاده، ح.، و دلیلی، ش. (۱۳۹۴). راهبردها و راهکارهای پارادایم‌های دیپلماسی شهری جهت برون‌رفت از مناقشه پرونده هسته‌ای جمهوری اسلامی ایران. فصلنامه سیاست، ۲(۵)، ۵۳-۴۱.
۲۰. رضاییان، م. (۱۳۸۴). واژه‌نامه توصیفی فراتحلیل‌ها. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۵(۲)، ۱۴۳-۱۴۵.
۲۱. زرقانی، س.، رنجکش، م.، و اسکندران، م. (۱۳۹۱). نقش و جایگاه دیپلماسی شهری در برقراری صلح. در مجموعه مقالات همایش ملی جغرافیای سیاسی کاربردی (صص. ۲۲۲-۲۳۴). تهران: دانشگاه تربیت مدرس.
۲۲. زرقانی، س.، رنجکش، م.، و اسکندران، م. (۱۳۹۳). دیپلماسی شهری، تحلیل نقش شهرها به‌عنوان بازیگر جدید عرصه روابط بین‌الملل. مطالعات و پژوهش‌های شهری و منطقه‌ای، ۵(۲۰)، ۱۶۳-۱۸۲.
۲۳. زلفعلی فام، ح. (۱۳۹۵). شهر، دیپلماسی و روابط بین‌الملل. فصلنامه حقوق ملل، ۲۴، ۳۲۳-۳۳۸.
۲۴. زنگی، ف. (۱۳۹۷). بررسی نقاط قوت و ضعف شهر مشهد در ایفای نقش دیپلماسی شهری بر اساس مدل تحلیلی SWOT (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی). دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
۲۵. سلیمی، ج.، و مکنون، ر. (۱۳۹۷). فراتحلیل کیفی پژوهش‌های علمی ناظر بر مسئله حکمرانی در ایران. مدیریت دولتی، ۱۰(۱)، ۱-۳۰.
۲۶. سیزو، ا.، و همکاران. (۱۳۹۶). دیپلماسی شهری (م. رنجکش، و م. اسکندران، مترجم). تهران: نشر مخاطب.
۲۷. ظریف، م.، و سجادی‌پور، س. (۱۳۹۳). دیپلماسی چندجانبه. تهران: مرکز آموزش و پژوهش‌های بین‌المللی وزارت امور خارجه.

۲۸. فرجی سیس، ج. (۱۳۹۳). تأثیر روابط سیاسی اجتماعی خواهرخواندگی شهرهای کوچک آذربایجان شرقی با کشور آذربایجان (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته). دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران مرکزی، تهران، ایران.
۲۹. قورچی، م. (۱۳۹۱). جهانی شدن و نقش شهرها در فضاهای فراملی. *مجله بین‌المللی علوم انسانی*، ۱۹ (۲)، ۱۳۹-۱۵۸.
۳۰. قورچی، م.، و امانی، م. (۱۳۸۸). دیپلماسی شهری در فرایند جهانی شدن. نشریه دانش شهر، گزارش پژوهشی شماره ۷، مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران.
۳۱. کریمی، م.، و حافظ‌نیا، م. (۱۳۹۷). تبیین نقش دولت محلی در صلح‌سازی. *فصلنامه ژئوپلیتیک*، ۱۴ (۵۱)، ۱-۳۰.
۳۲. کوچکی، ف. (۱۳۹۶). نقش دیپلماسی شهری بر جذب گردشگری در شهرستان تبریز (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته). مؤسسه آموزش عالی باختر ایلام، ایلام، ایران.
۳۳. گیدنز، آ.، و بردسال، ک. (۱۳۸۷). *جامعه‌شناسی* (ح. چاوشیان، مترجم). تهران: نشر نی.
۳۴. مرکز مطالعات و برنامه‌ریزی شهر تهران. (۱۳۹۱). *مدخلی بر اقتصاد سیاسی نظام شهری در ایران با تأکید بر کلان‌شهر تهران*. نشریه دانش شهر، گزارش پژوهشی ۱۳۵.
۳۵. مشایخی، م. (۱۳۹۷). *تحلیل استراتژیک توسعه دیپلماسی شهری کلان‌شهر مشهد* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد رشته جغرافیای سیاسی)، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران.
۳۶. موسوی شفائی، م. (۱۳۸۹). *دیپلماسی شهری (ابزاری برای توسعه ملی در فضای جریان‌ها)*. تهران: گروه پژوهشی: مدیریت مطالعات و برنامه‌ریزی امور مناطق. دانش شهر ۱۸.
۳۷. نجاتی حسینی، س. (۱۳۹۰). *سیاست شهری و دیپلماسی شهری از نظریه تا تجربه*. جامعه‌شناسی تاریخی، ۲، ۱۱۷-۱۴۲.
۳۸. نوغانی دخت‌بهمنی، م.، و میرمحمدتبار، س. (۱۳۹۶). *فرا تحلیل (مبانی و کاربردها) همراه با کاربرد نرم‌افزار CAM.2*. مشهد: انتشارات دانشگاه فردوسی مشهد.

39. Acuto, M., Morissette, M., & Tsouros, A. (2017). City diplomacy: Towards more strategic networking? Learning with WHO healthy cities. *Global Policy*, 8(1), 14-22.

40. Acuto, M., Decramer, H., Kerr, J., & Klaus, I. (2018, February). *Toward city diplomacy: Assessing capacity in select global cities*. Chicago Council on Global Affairs.

41. Cooper, A. F., Hocking, B., & Maley, W. (2008). Introduction: Diplomacy and global governance: Locating patterns of (dis) connection. In A. F. Cooper, B. Hocking, & W. Maley (Eds.). *Global governance and diplomacy* (pp. 1-12). London, England: Palgrave Macmillan.
42. Kleiner, J. (2009). *Diplomatic practice between tradition and innovation*. Singapore: World Scientific.
43. Musch, A., Valk, C. van der., Sizoo, A., & Tajbakhsh, K. (2008). *City Diplomacy The role of local governments in conflict prevention, peace-building, post-conflict reconstruction*. The Hagu: VNG International.
44. Sizoo, A., Musch, A., Papisca, A., Klem, M., Frerks, G., Berg, D. v., . . . Hemert, C. v. (2008). *City Diplomacy The role of local governments in conflict prevention, peace-building, post-conflict reconstruction*. (A. Musch, C. v. Valk, A. Sizoo, & K. Tajbakhsh, Eds.) The Hagu: The Hague: VNG International.
45. Tokyo Metropolitan Government. (2014). *The Tokyo metropolitan government's basic strategy for city diplomacy*. Tokyo, Japan: Office of the Governor Policy Planning.
46. Turkish Review. (2013, August 1). City diplomacy and İstanbul. Retrieved from http://www.turkishreview.org/newsDetail_getNewsById.action?newsId=223338
47. Van der Pluijm, R., & Melissen, J. (2007). *City diplomacy: the expanding role of cities in international politics*. Netherlands Institute of International Relations' Clingendael'.
48. Wang, J., & Amiri, S. (2019). Building a robust capacity framework for U.S. city diplomacy. Retrieved from <https://www.uscpublicdiplomacy.org/publication/building-robust-capacity-framework-us-city-diplomacy>.